

dr hab. Anna Kuśmirek, prof. ucz.
Katedra Filologii, Historii Biblijnej
i Literatury Międzytestamentalnej
Zakład Nauk Biblijnych
Wydział Teologiczny
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Anny Zaborskiej
pt. *Hermeneutyka profetyzmu kobiet w starożytnym Izraelu*
„Miriam prorokini, siostra Aarona” (Wj 15,20),
napisanej pod kierunkiem dr. hab. Marka Ireneusza Baraniaka, prof. ucz.**

Recenzja składa się z pięciu części: 1) zagadnienia badawcze oraz struktura pracy; 2) ocena merytoryczna; 3) ocena formalna; 4) proponowane zagadnienia do dyskusji; 5) konkluzja zawierająca wniosek do Rady Dyscypliny Naukowej Literaturoznawstwo Uniwersytetu Warszawskiego.

1) Zagadnienia badawcze oraz struktura pracy

Autorka recenzowanej rozprawy doktorskiej podejmuje się interesującego zadania jakim jest wykazanie, że postać Miriam, siostry Mojżesza i Aarona, pełni funkcję archetypu kobiecego profetyzmu w tradycji biblijnej. Ukazanie jej jako kluczowej roli w wydarzeniach Wyjścia z Egiptu i wędrówki przez pustynię ma wzmacniać ten obraz w pamięci wspólnoty hebrajskiej. Doktorantka bada, w jaki sposób Miriam, jako prorokini, mogła wpłynąć na obrazowanie innych prorokini i kluczowych postaci kobiecych w tekstach biblijnych Starego i Nowego Testamentu.

Aby osiągnąć wyznaczony cel badawczy Autorka proponuje następującą strukturę dysertacji: strona tytułowa, spis treści (s. 1-4), wykaz skrótów (s. 5-7); wstęp (s. 9-16); rozdział I „Fenomen profetyzmu kobiet a postać Miriam” (s. 14-37), składający się z 5 paragrafów; rozdział II „Teksty Biblii hebrajskiej o Miriam w perspektywie analizy historyczno-krytycznej” (s. 38-88), składający się z 5 paragrafów; rozdział III „Biblijne narracje o Miriam z perspektywy analizy retorycznej” (s. 90-153), składający się z 3 paragrafów; rozdział IV „Biblijne prorokinie

versus Miriam” (s. 154-184), składający się z 2 paragrafów; rozdział V „Znaczące biblijne postacie kobiet na tle obrazu Miriam” (s. 185-232), składający się z 2 paragrafów; zakończenie (s. 233-238); bibliografia (s. 239-258) oraz dodatek wraz ze schematem tematycznym Pięcioksięgu (s. 259-262).

2) Ocena merytoryczna

Recenzowana rozprawa rozpoczyna się od „Wstępu” (s. 9-16), w którym Doktorantka prezentuje temat oraz cel swojej pracy, a także uzasadnia wybór poruszanej problematyki i jej aktualność. Autorka wyjaśnia znaczenie imienia Miriam, wskazując jednocześnie na fragmenty w pismach Nowego Testamentu oraz w Koranie, w których występują postacie kobiece noszące to imię. Podkreśla przy tym powszechność imienia Miriam/Maria w starożytnej Judei i Galilei. Następnie szczegółowo przedstawia główną postać noszącą to imię, mianowicie Miriam, siostrę Mojżesza, która w kontekście badań nad profetyzmem kobiet staje się centralną bohaterką dysertacji. Autorka dokonuje przeglądu stanu badań (*status quaestionis*) dotyczących Miriam oraz innych reprezentantek kobiecego profetyzmu w Biblii, dokumentując go odpowiednimi i wystarczającymi odniesieniami bibliograficznymi.

Kolejnym elementem wstępu jest prezentacja struktury dysertacji, która została podzielona na pięć rozdziałów, obejmujących: wprowadzenie, studium diachroniczne, synchroniczne – semicką analizę retoryczną, porównawczą analizę literackich portretów prorokiń oraz współczesne konteksty.

Jako cel badawczy Autorka wskazuje weryfikację hipotezy dotyczącej istnienia archetypu prorokini na wzór Miriam oraz identyfikację obszarów wymagających dalszych badań. Następnie nakreśla zagadnienia badawcze, które koncentrują się wokół trzech zasadniczych kwestii: 1) roli i znaczenia postaci Miriam w Pięcioksięgu w perspektywie metody historyczno-krytycznej oraz semickiej analizy retorycznej (w ujęciu Rolanda Meyneta); 2) badań nad istnieniem wzorca profetyzmu kobiecego w postaci archetypu „prorokini jak Miriam”, celem wskazania obecności literackich przedstawień Miriam na poziomie związków językowych i tematycznych; 3) weryfikacji hipotezy badawczej o istnieniu archetypu prorokini na wzór Miriam, analogicznego do archetypu „proroka jak Mojżesz”.

Zbadanie fenomenu postaci Miriam, poza wymiarem literaturoznawczym, ma fundamentalne znaczenie dla toczącej się dyskusji na temat społecznej i religijnej pozycji kobiet.

Pod względem merytorycznym wstęp ma charakter bardzo syntetyczny. Wydaje się, że niektóre zagadnienia Autorka mogłyby już tutaj rozwinąć nieco szerzej, np. wspomina o

„archetypie prorokini”, jednak nie definiuje tego pojęcia. Ponadto, chociaż przedstawia strukturę pracy, to nie ukazuje jasnych powiązań między rozdziałami a głównymi pytaniami badawczymi. Wyjaśnienie, jak każdy z rozdziałów przyczyni się do odpowiedzi na konkretne pytania badawcze, mogłoby zwiększyć klarowność struktury pracy.

Pierwszy rozdział, „Fenomen profetyzmu kobiet a postać Miriam”, przedstawia postaci Miriam na tle szerszego zjawiska kobiecego profetyzmu w Biblii. Doktorantka omawia rolę kobiet w strukturach religijnych i społecznych starożytnego Izraela, możliwość uczestnictwa w rytuałach i funkcje sakralne. Następnie przeprowadza badania porównawcze statusu i roli kobiet prorokiń w Izraelu z ich odpowiednikami w innych kulturach starożytnego Bliskiego Wschodu. Po tym ogólnym wprowadzeniu bierze na warsztat fragmenty, w których jest mowa o Miriam i jej roli w narracjach biblijnych. W kolejnym paragrafie Autorka przedstawia stan badań nad postacią Miriam w kontekście zjawiska profetyzmu kobiet, wskazując na dotychczasowe badania wpisujące się w nurt egzegezy feministycznej. W przeglądzie literatury dotyczącej Miriam i kobiecego profetyzmu wskazuje na luki i kierunki możliwych eksploracji. Rozdział zamyka opisem metodologii, które stosuje w dalszej części pracy, a także wymienia wyzwania związane z analizą tekstów biblijnych o Miriam. Wprawdzie wspomina o metodzie historyczno-krytycznej, akcentując jej podejście problematyczne, jednak przede wszystkim wskazuje na szczególne miejsce w swych badaniach semickiej analizy retorycznej z uwzględnieniem metodologii wypracowanej przez Rolanda Meyneta. Na zakończenie rozdziału poświęca tej metodzie dwie strony, co wydaje się nazbyt zwięzłym przedstawieniem.

Rozdział pierwszy stanowi solidny wstęp do zrozumienia fenomenu kobiecego profetyzmu w kontekście postaci Miriam. Pomimo wyraźnych mocnych stron, takich jak wszechstronność i analizy sytuacji kobiet w świecie biblijnym, to jednak zaproponowane omówienie jest przeglądowe, bazujące na najbardziej reprezentatywnych tekstach. Ponieważ Autorka przywołuje szereg fragmentów, ich omówienie jest ogólne, choć zasadniczo wystarczające do uchwycenia specyfiki formacji według poszczególnych tradycji biblijnych.

Rozdział drugi, zatytułowany „Teksty Biblii hebrajskiej o Miriam w perspektywie analizy historyczno-krytycznej”, zawiera analizę badania tekstów o Miriam z perspektywy diachronicznej, z uwzględnieniem redakcji i warstw tekstowych. Autorka, wykorzystując metodę historyczno-krytyczną, omawia kolejno teksty z Księgi Wyjścia (2,1-10; 15,20-21), przedstawiając kluczowe wydarzenia z życia Miriam, a następnie z Księgi Liczb (12,1-6; 20,1-13; 26,57-62), ilustrujące dalsze dzieje Miriam i jej wpływ na wspólnotę. Następnie przedstawia inne fragmenty Biblii hebrajskiej, w których znajdują się odniesienia do Miriam (Pwt 24,9; Mi 6,4; 1 Krn 5,29), podkreślające trwałą pamięć o niej w tradycji starożytnego

Izraela. Materiał przedstawiony w tej części stanowi punkt wyjścia do dalszej analizy retorycznej tekstów z Tory.

Rozdział jest zredagowany poprawnie i ma logiczną strukturę. Rozważania teoretyczne (miejscami niełatwe) wydają się jednak konieczne dla zrozumienia istoty samych imperatywów oraz ich znaczeń i ról, jakie mogą mieć w różnego rodzaju wypowiedziach. Doktorantka cytuje sporo fachowej literatury. Jest on co prawda syntetyczny, ale pozwala zrozumieć, w jaki sposób omówione wcześniej wprowadzająca tematyka w zjawisko profetyzmu kobiet w Biblii można zaaplikować do konkretnych tekstów na temat Miriam.

Kolejne trzy rozdziały stanowią zasadniczy trzon pracy. Autorka bada w nich perspektywę synchroniczną narracji o Miriam, następnie intertekstualność tych narracji, a w końcu weryfikuje założenia badawcze dotyczące archetypu Miriam jako prorokini.

Rozdział trzeci, zatytułowany „Biblijne narracje o Miriam z perspektywy analizy retorycznej”, Autorka poświęca interpretacji tekstu z wykorzystaniem narzędzi analizy retorycznej, badając w ten sposób prezentacje postaci i jej wpływ na odbiorców. Stosując lekturę synchroniczną analizuje to zagadnienie według wymienionych wcześniej fragmentów z Księgi Wyjścia (Wj 2,1-10, 15,20-21) i Księgi Liczb (12,1-6; 20,1-13, 26,57-62). Każdy z tych fragmentów uwzględnia perspektywę analizy retorycznej semickiej i biblijnej, opierając się na koncepcji R. Meyneta. Punktem wyjścia tej metody jest określenie granic analizowanej jednostki literackiej, a następnie wizualizacja jej kompozycji retorycznej przez rozpisanie tekstu przy użyciu różnych czcionek i symboli graficznych. W ślad za tym Autorka wyróżnia graficznie wszelkie „powtórzenia” i „pozycje”. Powtórzenia występują, gdy jeden element jest powtórzony w innej części tekstu (w formie identycznej, podobnej, odwróconej itp.), co tworzy symetrię. Wskazuje zostały także „pozycje”, czyli usytuowania strategicznych elementów w obrębie kompozycji. Pozycje strategiczne to miejsca wyznaczające strukturę tekstu, takie jak terminy początkowe, końcowe, skrajne, łączące oraz centralne. Powtórzenia w pozycjach strategicznych tworzą paralelne, chiastyczne czy koncentryczne figury kompozycyjne.

W drugim etapie analizy Autorka „opisuje” poszczególne fragmenty tekstu w formie komentarza określającego relacje między wcześniej ustalonymi poziomami tekstu. Rozpoznanie figury kompozycji wymaga zrozumienia poszczególnych części tekstu oraz ustalenie relacji między nimi, co pozwala zidentyfikować podobieństwa i różnice. Dzięki temu możliwe jest uchwycenie wewnętrznej dynamiki tekstu. W kontekście badań nad Miriam Autorka analizuje jej rolę jako prorokini oraz siostry Mojżesza i Aarona, zarówno w kompozycji kanonicznych tekstów, jak i w dalszym przekazie tradycji biblijnej.

Rozdział czwarty, zatytułowany „Biblijne prorokinie versus Miriam”, jest kontynuacją

w pewnym sensie badań z perspektywy analizy retorycznej, która odnosi się do kontekstu biblijnego, ukazującego kobiety prorokinie. Ten etap, określany przez Meyneta jako „restytucja tekstu w serii tekstów, do których on przynależy”, polega na ukazaniu jego biblijnego kontekstu. Przyjmuje on formę lektury intertekstualnej, w której poszukuje się głębszego zrozumienia przez porównanie z innymi podobnymi tekstami. W rozdziale tym Autorka, stosując poszukiwania intertekstualne i koncepcję „echa”, bada, w jaki sposób postać Miriam została wykorzystana jako archetyp w literackich portretach innych biblijnych prorokini. W analizie porównawczej pokazuje także wpływ Miriam na inne kobiece postacie w tekstach biblijnych.

Końcowym etapem analizy retorycznej jest „interpretacja” tekstu, która stanowi ostateczny cel badania. Jej kierunek jest określany przez wcześniej ustaloną kompozycję tekstu. W interpretacji skupia się na tych wyrażeniach, tematach i liniach semantycznych, które definiują dynamikę tekstu. Zamiast analizować każde słowo z osobna, należy zwrócić uwagę na te terminy, które są kluczowe dla przesłania w kontekście struktury tekstu. Na przykład, gdy analiza retoryczna wykazuje budowę koncentryczną, rdzeń przesłania teologicznego znajduje się w centrum struktury. W przypadku kompozycji paralelnej ocenia się relacje między częściami paralelnymi: który element jest identyczny i wzmacnia przekaz, a który wprowadza opozycję, podkreślając tym samym swoje znaczenie.

Metoda R. Meyneta pozwala na usystematyzowanie teorii i praktyki analizy kompozycji biblijnych z uwzględnieniem specyfiki semickiej. Jednak efektywne stosowanie analizy retorycznej wymaga dalszej refleksji metodologicznej. Należy najpierw rozważyć, czy punkt wyjścia w ustalaniu poziomów struktury powinien być najmniejszą jednostką tekstu, czy też warto spojrzeć na tekst całościowo, aby dostrzec wyraźne znaki wskazujące mniejsze jednostki. Ponadto, większe skupienie się na analizie semantycznej, która bada znaczenie poszczególnych słów w kontekście ich relacji z innymi słowami w tekście, byłoby korzystne dla całokształtu pracy. W odniesieniu do tego opracowania rozdział kończy się podsumowaniem dotyczącym obecności Miriam w Torze. Daje ona przede wszystkim konkretne narzędzia do badania kompozycji tekstu, szczególnie w perspektywie odczytania kompozycji jako nośnika określonego orędzia. Odczytanie waloru perswazyjnego tekstu wymaga jednak dalszej jego kontekstualizacji.. R. Meynet sugeruje lekturę intertekstualną, ale również historyczną, socjologiczną i kulturową.

Analizę porównawczą Autorka kontynuuje w rozdziale piątym, zatytułowanym „Znaczące biblijne postacie kobiet na tle obrazu Miriam”, który stanowi ostatni etap badań nad profetyzmem kobiet. Ocenia, jak elementy związane z Miriam pojawiają się w obrazach innych

znaczących postaci kobiecych, ponadto wskazuje zbadanie wpływu tych elementów na interpretację i recepcję.

Przedstawione opracowanie to przykład umiejętnego zastosowania zarówno metod diachronicznych, jak i synchronicznych zgodnie z założeniami przedstawionymi we wstępie. Zaproponowana analiza jest rzeczowa i poprawna. Bazuje na semickiej analizie retorycznej, uwzględniając perspektywę intertekstualną. Doktorantka z dużym powodzeniem wykorzystuje słowniki, leksykony biblijne oraz komentarze i opracowania, do których poprawnie odsyła czytelnika w przypisach.

Zakończenie przedstawia syntetyczne podsumowanie wyników badań, weryfikacja hipotez, wnioski dotyczące dalszych badań. Natomiast w dodatku Autorka wymienia kilka kwestii, które wymagają dalszych opracowań i studiów, zarówno literaturoznawczych jak i teologicznych.

Podsumowując, analiza tekstów biblijnych jest przeprowadzona w sposób gruntowny i wieloaspektowy. Autorka uwzględnia zarówno perspektywę historyczno-krytyczną, jak i retoryczną, co umożliwia pełniejsze zrozumienie roli Miriam w narracjach biblijnych oraz w szerokim kontekście starożytnego Bliskiego Wschodu. Szczególnie zastosowanie metody Meyneta pozwoliło wydobyć z omawianych tekstów istotne elementy, które składają się na pełny obraz Miriam jako prorokini.

Postawiona hipoteza o istnieniu archetypu prorokini na wzór Miriam jest interesująca i dobrze uzasadniona. Autorka skutecznie argumentuje, że mogła ona pełnić funkcję wzorcowej prorokini w tradycji biblijnej, podobnie jak Mojżesz w odniesieniu do proroków męskich. Zastosowane metody do badania tekstów o Miriam zawartych w Biblii hebrajskiej umożliwiły badanie tekstów w ich historycznym i kulturowym kontekście, ocenę warstw redakcyjnych i etapów kompilacji, które mogły wpłynąć na ostateczny kształt tekstów.

Warto zauważyć, że zastosowana analiza retoryki biblijnej oraz semickiej nie jest rozpowszechniona w polskiej literaturze biblijnej. Wśród egzegetów jest pojmowana jako pewien etap pracy egzegetycznej, stosowany do badania struktury i funkcji retorycznych tekstów biblijnych, zwracając uwagę na ich kompozycję, stosowane techniki literackie oraz sposób prezentacji postaci. Jest to podejście szczególnie ważne przy badaniu narracji biblijnych, gdzie analiza retoryczna może pomóc odkryć, jak autorzy manipulują narracją w celu osiągnięcia określonych efektów.

Należy podkreślić, że podjęta próba reinterpretacji i nowego spojrzenia na tradycyjne interpretacje postaci Miriam, poszukując głębszego znaczenia jej roli w tekstach biblijnych, stanowi nowe podejście. W rozprawie zastosowano hermeneutykę, która odrzuca

jednoznaczność znaczeń na rzecz zrozumienia procesu, w jakim znaczenia się kształtują i ewoluują w kontekście historycznym i kulturowym. Użyta metoda łączy analizę historyczną (diachroniczną), która skupia się na ewolucji tekstu na przestrzeni czasu, z analizą synchroniczną, koncentrującą się na tekście w jego końcowej formie. Pozwala to na bardziej kompleksowe zrozumienie tekstu w kontekście zarówno jego redakcji, jak i ostatecznego kształtu.

Ostatnim etapem jest analiza porównawcza, która bada, w jaki sposób inne teksty biblijne mogły używać postaci Miriam jako archetypu w przedstawianiu innych prorokini lub znaczących postaci kobiecych. Wykorzystuje się tu koncepcję „echa”, czyli odnajdywania leksykalnych i tematycznych związków między różnymi tekstami, co może świadczyć o wzajemnym wpływie tradycji narracyjnych.

W pracy starannie badane są zarówno same teksty biblijne, jak i szeroki zakres literatury akademickiej i badawczej, w celu wsparcia lub zakwestionowania hipotezy oraz zrozumienia wpływu Miriam na formowanie się biblijnych obrazów prorokujących kobiet.

3) Ocena formalna pracy

Recenzowana rozprawa posiada logiczną i spójną strukturę. Przedstawiony materiał pod względem formalnym ma charakter rzetelnie przygotowanej pracy akademickiej, w której poszczególne rozdziały są starannie opracowane, aby systematycznie zbadać i przedstawić kompleksowy obraz Miriam jako prorokini w kontekście szerszego zjawiska profetyzmu kobiet w Biblii. Praca jest starannie podzielona na rozdziały i podrozdziały, co ułatwia jej czytanie i zrozumienie. Każdy rozdział ma wyraźnie określoną funkcję, co świadczy o dobrze przemyślanej strukturze. Dodatkowym atutem byłoby wyodrębnienie na końcu każdego rozdziału podsumowania, jak ma to miejsce w rozdziale trzecim.

Styl pracy jest akademicki, lecz przystępny, co sprawia, że tekst jest zrozumiały również dla osób spoza kręgu specjalistów. Język jest precyzyjny, a Autorka konsekwentnie używa fachowej terminologii. Korzysta z oryginalnego tekstu hebrajskiego. Przedstawia przejrzyste diagramy.

Jednakże sam tekst wymaga gruntownej korekty, wiele elementów jest poprawy, m.in. literówki i potknięć językowych, szczególnie, jeśli Autorka planuje wydanie pracy drukiem. Można je było wyeliminować bez korzystania ze specjalistycznej pomocy redaktorów i korektorów, gdyż podkreślają je na czerwono narzędzia wbudowane w edytory tekstu typu MS Word. Nagminne są bowiem błędy:

- brak znaków diakrytycznych, szczególnie zaś ogonka w literach „ą” lub „ę”, np.

„dzięki czemu” (s. 11), „uwzględniono” (s. 12), „wspominający” (s. 12), „związane” (s. 21), „pod względem liczeby” (s. 22), „w tekście” (s. 27), „przywołującego” (s. 33), „opisującą” (s. 38), „księgi” (s. 39), „pozwalające” (s. 39), „pochodzącej” (s. 41), „niemowle” (s. 42), „osiągnąć” (s. 42), „Należy zauważyć, że” (s. 70), „wedrówki” (s. 74), „Kapłańskiej” (s. 83), „trójga” (s. 260). To tylko wybrane przykłady tej kategorii potknięć. Podobnie jest z literówkami, gdzie często pomija się litery w słowach. Tego typu błąd występuje już na samym początku pracy „Tytuł w języku angielski” (zamiast angielskim) (s. 2);

- pomijanie liter lub błędny zapis: „perespektywę” (s. 13) zamiast „perspektywę”, „w osiemiu tekstach” (s. 26) zamiast „w ośmiu tekstach”, „Biblii hebrajskiej” (s. 27) zamiast „Biblii hebrajskiej”, „postoci” (s. 33) zamiast „postaci”, „zawaluowana” (s. 43) zamiast „zawoalowana”, „etymolgię” (s. 43) zamiast „etymologię”, „perespektywie” (s. 44) zamiast „perspektywie”; zamiast „odnoszącego się”, zamiast „powygnaniowego”, „Pięcioksiągu” (s. 82) zamiast „Pięcioksięgu”, „dueteronomistycznej” (s. 82) zamiast „deuteronomistycznej”, „zdaniom” (s. 83) zamiast „zdaniem”, „powygnanowych” (s. 83) zamiast „powygnaniowych”, „szczególną” (s. 88) zamiast „szczególną”, „powygnanione ” (s. 88) zamiast „powygnaniowe”, „podobych” (s. 89), zamiast „podobnych”;

- błędy w zapisie nazw: „Kaananu” (s. 45) zamiast „Kanaanu”, „Kaananem” (s. 55) zamiast „Kanaanem”, „Kaananie” (s. 56) zamiast „Kanaanie”, „Baalama” (s. 57) zamiast „Balaama”, „kanaanajską” (s. 58) zamiast „kananejską”, „Armama” (s. 78) zamiast „Amrama”; „Falwiusz” (s. 239) zamiast „Flawiusz”; „Kaaanu” (s. 192 i 259) zamiast „Kanaanu”;

- błędy w zapisie obcych słów: „widespraed” (s. 231) zamiast „widespread”, „gefraht” (s. 243) zamiast „gefragt”, itd. To również jedynie wybór.

Niestety zdarzają się także błędy ortograficzne, np.: „chierarchiczny” (s. 79) zamiast „hierarchiczny”, „nowoodbudowanej” (s. 79) zamiast „nowo odbudowanej”.

Brakuje także konsekwencji w zapisie sigli biblijnych, raz jest spacja po numerze rozdziału i przecinku (np. s. 47: Wj 15, 20-21), raz nie (np. s. 38: Wj 2,1), widać to również w spisie treści. W pracy występują także niekonsekwencje w zapisie skrótów, zarówno biblijnych, jak i bibliograficznych. Wprawdzie na początku wykazu skrótów Autorka deklaruje, że stosuje skróty ksiąg biblijnych według Biblii Tysiąclecia, jednak zdarzają się odstępstwa, np. „Neh” (s. 29, 51 zamiast Ne). Niekonsekwencje widać także w o zapisie tytułów, np.: „Seder Olam Rabba” w tekście głównym i „Seder Olam Rabbah” w przypisie do tego tytułu (s. 21).

Choć bibliografia jest bogata i różnorodna, obejmująca zarówno źródła biblijne, jak i współczesne prace naukowe, co zwiększa wiarygodność pracy to także w niej widać niekonsekwencje w opisie bibliograficznym nawet w obrębie tej samej strony (s. 33):

Przyp. 50: J. Stökl. „Female Prophets in the Ancient Near East.” W *Prophecy and the Prophets in Ancient Israel: Proceedings of the Oxford Old Testament Seminar*, (ed.) J. Day. New York: T & T Clark, 2010, 47.

Przyp. 51: Stökl, *Female Prophets in the Ancient Near East*, 52.

Przyp. 52: Stökl, *Female Prophets in the Ancient Near East*, 54.

Przyp. 54: Stökl, *Female Prophets*, 54.

Błędy w tytułach, np. s. 75, przyp. 303 oraz s. 256 (bibliografia): „S. Teubal. Hagar The Egyptian: The Lost Tradition of Matriarch. San Francisco: Harper & Row, 1990” zamiast „The Egyptian”

Niedociągnięcia widać też w zapisie przypisów. Autorka stosuje różne style opisów bibliograficznych, nawet w następujących po sobie przypisach, jest też niekonsekwentna przy podawaniu serii wydawniczych, np. s. 35, przyp. 83: „R. Meynet, *Wprowadzenie do hebrajskiej retoryki biblijnej*. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2008; R. Meynet. „Retoryka biblijna-semicka” *Scriptura Sacra* 2 (2019): 11-41; R. Meynet. *Rhetorical Analysis. An Introduction to Biblical Rhetoric*. Sheffield : Academic Press, 1998” oraz s. 36 przyp. 84: [...] R. Meynet. „Wprowadzenie do hebrajskiej retoryki biblijnej.” W *Mysł teologiczna*, t. 30. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2001 [nb. seria wydawnicza błędnie sklasyfikowana jako opracowanie zbiorowe]; R. Meynet. „Retoryka biblijna-semicka” *Scriptura Sacra* 23 (2019): 11-42 [w poprzednim przypisie s. 11-41]; a także przyp. 85: [...] R. Meynet. *Rhetorical Analysis: An Introduction to Biblical Rhetoric*, (JSOTSup 256) Sheffield : Sheffield Academic Press, 1998.

Wymienione wyżej przykłady błędów wskazują, że nie poświęcono wystarczającej ilości czasu na gruntowną korektę. Dziwi ten fakt w dobie dostępnych różnych programów, które umożliwiają przeprowadzenie choć automatycznej korekty tekstu.

Jak widać z przytoczonych przykładów, pod względem formalnym rozprawa zawiera wiele błędów i niedociągnięć. Mimo to należy podkreślić merytoryczną wartość rozprawy, głównie zastosowanie przez Doktorantkę kompleksowej metodologii badania tekstu. Pozwoliła ona na rzetelną analizę tekstów biblijnych oraz uwzględnienie szerokiego tła kontekstualnego. To czyni rozprawę wartościowym wkładem w badania nad postacią Miriam i profetyzmem kobiecym w starożytnym Izraelu.

4) Kwestie do dyskusji

Przy okazji lektury rozprawy zrodziły się pewne pytania, które mogą być przedmiotem dalszej dyskusji:

1. W jakim stopniu tytuł „prorokini” przypisany Miriam ma charakter honorowy, a w

- jakim odzwierciedla rzeczywiste funkcje prorockie w kontekście historycznym?
2. Jakie są ograniczenia analizy historyczno-krytycznej w badaniach nad postacią Miriam i w jaki sposób można je przezwyciężyć?
 3. W jaki sposób kontekst kulturowy i społeczny wpływa na interpretację roli Miriam jako prorokini w różnych tradycjach religijnych?

5) Konkluzja z wnioskiem do Rady Dyscypliny Naukowej Literaturoznawstwo

Rozprawa mgr Anny Zaborskiej pt. „Hermeneutyka profetyzmu kobiet w starożytnym Izraelu ‘Miriam prorokini, siostra Aarona’ (Wj 15,20)”, napisana pod kierunkiem dr. hab. Marka Ireneusza Baraniaka, prof. ucz. stanowi interesujący wkład w upowszechnienie stosowania biblijnej retoryki semickiej w badaniach nad Biblią hebrajską. Przedstawione uwagi o charakterze krytycznym odnoszą się głównie do kwestii formalnych i nie przesądzają o wartości rozprawy, którą należy ocenić pozytywnie. Stwierdzam, że praca przedłożona przez mgr Annę Zaborską spełnia wszystkie wymogi stawiane rozprawom doktorskim, a jej Autorka zasługuje na stopień naukowy doktora w zakresie literaturoznawstwa ogólnego i porównawczego. Wnoszę zatem o dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

dr hab. Anna Kuśmirek, prof. ucz.

Warszawa, 19.09.2024 r.